
МОВНІ КАТЕГОРІЇ В ДІАХРОНІЇ

© С. М. Захарченко
(Донецьк)

**ДІЄСЛОВА ІЗ СУФІКСОМ *-IEREN*
У СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКОМУ ЕПОСІ XIII СТОЛІТТЯ**

Статтю присвячено вивченню похідних дієслів із суфіксом *-ieren* в історико-синхронному аспекті. Дослідження ґрунтується на матеріалі автентичних рукописів Бохумського корпусу, що репрезентують різні діалектні ареали XIII століття. Розглянуто структурно-семантичні особливості похідних дієслів, визначено їх морфологічну і семантичну вмотивованість. Здійснено класифікацію їх семантичних класів, описано семантичні зміни базових лексем і похідних дієслів. Проаналізовано особливості їх уживання і функціонування в тексті.

Ключові слова: суфікс, середньовірхньонімецька мова, вмотивованість, мотиваційна база, семантика.

С. М. ЗАХАРЧЕНКО. ГЛАГОЛЫ С СУФФИКСОМ -IEREN В СРЕДНЕВЕРХНЕНЕМЕЦКОМ ЭПОСЕ XIII ВЕКА

Статья посвящена изучению производных глаголов с суффиксом *-ieren* в историко-синхронном аспекте. Исследование основывается на материале аутентичных рукописей Бохумского корпуса, репрезентирующих разные диалектные ареалы XIII века. Рассматриваются структурно-семантические особенности производных глаголов, определяется их морфологическая и семантическая мотивированность. Устанавливаются семантические классы глаголов с суффиксом *-ieren*, описываются семантические изменения базовых лексем и производных глаголов. Анализируются особенности их употребления и функционирования в тексте.

Ключевые слова: суффикс, средневерхненемецкий язык, мотивация, мотивационная база, семантика.

S. M. ZAKHARCHENKO. VERBS WITH THE SUFFIX -IEREN IN THE MIDDLE HIGH GERMAN EPOS OF THE XIIITH CENTURY

The paper is concerned with the study of derivative verbs with the suffix *-ieren* in the synchronic and diachronic aspects. The research is based on authentic manuscripts of the Bochumer Middle High German corpus written in different dialects of the XIIIth century. The structural and semantic peculiarities of the derivative verbs have been discussed, their morphological and semantic motivation has been determined. The semantic classes of verbs with the suffix *-ieren* have been distinguished, semantic changes of the generative bases and the derivative verbs have been described, the peculiarities of their use and functioning in texts have been analysed.

Key words: suffix, Middle High German, motivation, motivational base, semantics.

1. Попередні зауваження. У статті розглянуто дієслова із суфіксом *-ieren*, дібрані із середньовірхньонімецьких (далі – свн.) рукописів XIII століття. Цей афікс, запозичений у свн. мову у другій половині XII ст. внаслідок мовного впливу французької придворної культури, набуває активності упродовж XIII ст.: його починають використовувати для творення нових дієслів (Klein 2009: 513; Leipold 2006: 243).

Висока продуктивність¹ *-ieren* у сучасній німецькій мові спричинює підвищений інтерес до дієслів із цим суфіксом, а його французько-латинське походження робить доцільним діахронний аспект аналізу з урахуванням витоків цього словотворчого форманта. Лише простеживши словотворчий потенціал, семантику і функціонування цього суфікса на різних мовно-історичних зрізах, можна буде зробити припущення і/або висновки щодо динаміки розвитку похідних дієслів на *-ieren*. Досліджені рукописи є одними з перших писемних пам'яток свн. мови, у яких засвідчено формант *-ieren*.

Словотворення дієслів із суфіксом *-ieren* в окремі мовно-історичні періоди розвитку німецької мови, зокрема, у свн. період, не було **об'єктом** окремої розвідки на матеріалі автентичних рукописів свн. епосу. Його функціонування розглядали в межах опису системи свн. словотвору (Klein, 2009) і системи суфіксальної деривації дієслів (Leipold, 2006). Тому детальне вивчення словотвірних і структурно-семантичних особливостей дієслів на *-ieren*, функціонування цих дієслів у свн. корпусі рукописів, його графічної варіативності є **актуальним**.

Основні **завдання** цієї розвідки полягають в аналізі лексемного складу, визначенні графічної, морфологічної, семантичної і функційної специфіки похідних дієслів, які містять у своїй структурі вищеназваний суфікс.

Джерелом добору **емпіричного матеріалу** слугують 8 автентичних рукописів, належних до Бохумського корпусу, репрезентованого найбільш повно у статті К.-П. Вегери (Wegera, 2000) і монографії Т. Кляйна, Г.-Й. Зольмса і К.-П. Вегери (Klein 2009: 17–35), частково також – у монографіях А. Ляйпольд (Leipold 2006: 33–34) і Л. М. Ягупової (Ягупова 2007: 71–86).

Свн. писемне мовлення XIII ст. бере свій початок у старофранцузькому (далі – сфр.) епосі, оскільки німецька культура зазнала у цей час значного впливу французької придворної культури, а отже, і французького лицарства (Wegera 2011: 82). Німецькі автори (Гартманн фон Ауе, Вольфрам фон Ешенбах та ін.) запозичили сюжетний матеріал епічних творів Кретьєна де Труа й адаптували його до місцевих реалій (Schütz 1971: 41).

За жанром рукописи репрезентують: героїчний (Nib; Diet), куртуазно-лицарський епос (Parz; Iw; Tris; Grud; KuG) і грецько-візантійський роман (AthP). Характеризуючи

¹ Г. Велльманн та І. Кюнгольд (Kühnhold 1973: 27) нараховують 277 відповідних дієслів у писемному мовленні, а деякі інтернет-сайти містять численні переліки дієслів на *-ieren*: див., наприклад (...ieren-Wörter, 2013), на якому зафіксовано понад 3000 дієслів аналізованого типу, хоча автори сайту не можуть надати гарантії, що всі ці слова, дійсно, існують у німецькій мові.

літературну якість епічних пам'яток, слід зазначити, що "Iwein" Гартманна фон Ауе, "Parzival" Вольфрама фон Ешенбах і "Tristan" Готфріда фон Страсбург традиційно вважають найвидатнішими творами епічної поезії німецького Середньовіччя (MLL 1990: 205).

У героїчному епосі "Das Nibelungenlied" (Nib) похідні дієслова на *-ieren* не зафіксовані. Причина цього може критися й у тому, що цей епос ґрунтується не на французьких традиціях, а на матеріалі давніх місцевих легенд, германських героїчних пісень (Schütz 1971: 48).

Дослідженню динаміки розвитку дериватів на матеріалі Бохумського корпусу сприяє його побудова за часовим і діатопічним принципами (Wegea 2000: 1306). Шість рукописів із восьми датовані першою половиною XIII ст., два інші (Diet; KuG) – кінцем століття. П'ять пам'яток (Parz, Iw, Tris, Diet і Nib) репрезентують південнонімецький діалектний ареал (Wegea 2000: 1313, 1315), лише три тексти написані на середньонімецьких діалектах – гессенсько-тюрінгенському (AthP; GRud) і середньофранкському (KuG) (Wegea 2000: 1314–1315).

Написання лексем у статті відповідає нормалізованій орфографії словника середньовісньонімецької мови М. Лексера (MHW I-III, 1992), проте автентичну орфографію свн. рукописів збережено у (текстових) прикладах.

2. Лексемний склад і частотність. У аналізованому свн. епосі виявлено 11 дієслів (15 слововживань (далі – СВ)) із суфіксом *-ieren*. Поза межами словотвірного аналізу залишено субстантивованій інфінітив на *-ieren*, оскільки семантика іменників цього типу має визначатися за словотвірними парафразами щодо іменника, а не дієслова. Також виключено зі словотвірного аналізу й подальшої семантичної класифікації три дієслова, що закінчуються на *-ieren*, – *barbieren*, *condewieren* і *zimieren*, оскільки суфікс *-ier(e)* первісно входить до складу відповідних мотиваційних баз – *barbiere*, *condewier*, *zimiere* – і не має відношення в цих випадках до дієслівного словотворення. Одночасно встановлено, що словотворчим формантом лексем *barbieren*, *condewieren* і *zimieren* є суфікс *-en* (пор. Klein 2009: 512).

Зафіксовані дієслова представлені невеликою кількістю СВ: *bêhurdieren* 'брати участь у лицарському турнірі "стінка на стінку" (свн. *bêhurt* "стінка на стінку") (2 СВ); *entschumphieren* 'завдавати поразки' (2 СВ), *pun(g)ieren* 'набігати на супротивника, завдаючи удару (списом)' (2 СВ), *rotieren* 'ділити на групи' (2 СВ).

По одному разу засвідчені дієслова *feitieren* 'прикрашати', *vloitieren* 'грати на

флейті', *galopieren* 'галопувати', *leisieren* 'гарцювати на коні з послабленим повіддям', *parrieren* 'виділяти, прикрашаючи, кольором', *tjostieren* 'битися на списах у двобої', *zerhurtieren* 'поранити ударом списа'.

Вищеназвані лексеми належать до лексики, вживаної передусім для зображення випробувань під час лицарських турнірів або у битвах, напр.:

(1) *ich tiostferte wider in* (Iw: 015r,09) 'я бився проти нього на списах'.

Звертає на себе увагу досить часте римування в епічних пам'ятках корпусу однакових граматичних форм похідних дієслів на *-ieren*, пор.:

(2) *von edelen liden wol gebrüten in ein ander mangel wif zerfnüten gevehet vnñ gepârrieret / fvs vnñ fo gefêitieret* (Tris: 04va,43-04vb,01).

3. Графічна варіативність *-ieren*. У епічних пам'ятках XIII ст. суфікс *-ieren* зафіксований у трьох графічних варіантах. Провідним варіантом є *-ieren*, виявлений у 77% випадків (17 СВ)², тоді як варіанти *-ïeren* (3 СВ) та *-iren* (2 СВ) не є частотними. Одна й та сама лексема може виявляти різні графічні варіанти суфікса – як у двох різних текстах, так і в межах одного рукопису, пор.: *ge vuge behurdiren mit deme schilde* (GRud: 14,18) і через декілька рядків: *gevuge behurdieren* (GRud: 14,30). Різне графічне оформлення суфікса може бути спричинене відсутністю у цей період мовної норми як такої.

Виявлено, що на довготу *-i* (у складі суфікса) в одиничних випадках вказує діакритичний знак, пор.:

(3) *di waren gezimieret vnt wol zerhvrîeret* (Parz: 281a,07–08).

Крім того, у аналізованих рукописах виявлено такі відмінності (порівняно з нормалізованим написанням у (MHW I–III, 1992), наведеним нижче у дужках) у складі корневих і префіксальних морфем аналізованих дієслів:

- наявність діакритичних надрядкових знаків, напр.: *gefêitieret* (Tris: 00670) (← *feitieren*);

- графічна варіативність голосного у складі префікса: *intschumfieren* (KuG: 191,23) (← *entschumphieren*);

- усічення основи похідного дієслова: *gekondierit* (AthP: 5,122) (← *condewieren*).

² Незважаючи на те, що 4 похідні лексеми, які містять суфікс *-ier*, виключено зі словотвірного аналізу і з подальшої класифікації за семантичними класами (див. п. 2), їх залучено до аналізу графічної варіативності суфікса з метою більш об'єктивної репрезентації мовної реальності свн. періоду. Саме з цієї причини тут зафіксовано разом 22 СВ, а не 15, як зазначено у п. 2.

4. Словотвірна вмотивованість і семантика похідних дієслів. Історичні дериватологи (Prell 1996: 28; Leipold 2006: 245) звертають увагу на те, що межа між словотворенням і прямим запозиченням може виявитися розпливчастою. Це пояснюється тим, що велика кількість свн. дієслів на *-ieren* (передусім більш давніх) утворена шляхом заміни сфр. інфінітивних закінчень *-er/ier* на свн. *-ieren*. Втім, якщо мотиваційною базою дієслова на *-ieren* є утворена від сфр. основи німецька лексема, саме її слід вважати мотиваційною базою відповідного дієслова (Leipold 2006: 245). У дослідницькому корпусі було виявлено як морфологічно й семантично вмотивовані лексеми, так і прямі запозичення або кальки сфр. лексем, які не мають відповідних мотиваційних баз у свн. мові.

Результати дослідження показали, що мотиваційною базою 8 похідних дієслів є простий іменник, напр.: *tjostieren* ← *tjoste* ‘лицарський двобій на списах’, *vloittieren* ← *vloite* ‘флейта’. Одне дієслово – *feitieren* (← *feit* ‘прикрашений, красивий’) – є відприкметниковим дериватом. Крім того, три лексеми – *galopieren*, *leisieren* і *parrieren* – визначено як невмотивовані. Подвійно вмотивованих лексем не виявлено.

Внаслідок словотвірного аналізу вмотивовані дієслова на *-ieren*, дібрані із свн. епосу XIII ст., розподілено (за способом словотворення) на суфіксальні (*tjostieren* ← *tjost*) і префіксальні (*zerhurtieren* ← *hurtieren*) (табл. 1).

Таблиця 1

**Кількісна характеристика дієслів із суфіксом *-ieren*
(за способом словотворення)**

Дієслова на <i>-ieren</i>	Лексеми		Слововживання	
	абс.	%	абс.	%
Суфіксальні	6	54,45	9	60,00
Префіксальні	2	18,18	3	20,00
Невмотивовані	3	27,27	3	20,00
Разом	11	100,00	15	100,00

Похідні дієслова на *-ieren* класифіковано у статті, услід за І. Кюнгольд і Г. Велльманном (Kühnhold, 1973), за допомогою словотвірних парафраз, які слугують для віднесення вмотивованих дериватів до певних семантичних класів. Назви цих семантичних класів запозичено з іншої праці Г. Велльманна (Wellmann 1998: 472–477), почасти також – у М. Габерманн (Habermann, 1994) (див. 6.2.).

5. Суфіксальні дієслова. Суфіксальні дієслова, зафіксовані в епічних пам’ятках XIII ст., розподілено на абстрактні, інструментальні, об’єктні і фактивні.

5.1. Абстрактні дієслова. До абстрактних дієслів (“Abstraktionsverben”) віднесено три відіменникові деривати (див. табл. 2), визначувані за словотвірною парафразою ‘BS tun, begehen, durchführen, machen’ (Kühnhold 1993: 66) ‘робити, чинити, здійснювати дію, зазначену в базовому іменнику’.

5.1.1. Дієслово *bûhurdieren* (калька сфр. *behorder*) походить від іменника *bûhurt* (калька сфр. *bouhourt*) ‘бугурт (лицарська гра, в якій лицарі б’ються “стінка на стінку”’. Сфр. *behorder* первісно позначало підготовчі дії до лицарського двобою на списках (*tjoste*) і мало значення ‘огороджувати турнірний майдан’; згодом – безпосередньо (лицарську) гру зі зброєю під час турніру (Nomuth 1926: 211). Суфіксальне дієслово *bûhurdieren* зараховано до абстрактних дієслів на підставі парафрази ‘einen *bûhurt* begehen’. Іменникова мотиваційна база часто зустрічається в дослідницькому корпусі, зокрема, у AthP зафіксовано 6 СВ базового іменника.

Таблиця 2

Кількісна характеристика семантичних класів суфіксальних дієслів на *-ieren*

Семантичні класи дієслів	Частиномовна належність мотиваційних баз	Лексемний склад	Лексеми	
			абс.	%
Абстрактні [<i>-ieren</i> ¹]	іменник	<i>bûhurdieren, pun(g)ieren, tjostieren</i>	3	50,00
Інструментальні [<i>-ieren</i> ²]	іменник	<i>vloitieren</i>	1	16,66 ⁽⁶⁾
Дієслова з ефікованим об’єктом [<i>-ieren</i> ³]	іменник	<i>rotieren</i>	1	16,66 ⁽⁶⁾
Фактивні [<i>-ieren</i> ⁴]	прикметник	<i>feitieren</i>	1	16,66 ⁽⁶⁾
Разом			6	100,00
Невмотивовані дієслова		<i>galopieren, leisieren, parrieren</i>	3	

5.1.2. Мотиваційною базою дієслова *pun(g)ieren* (сфр. *poignier*) є свн. іменник *puneiz* ‘напад’. Дієслово віднесено до дієслів з абстрактним значенням на підставі парафрази ‘ein *puneiz* ausführen’ ‘здійснити напад’. Мотиваційну базу та похідне дієслово виявлено в одному контексті в AthP:

(4) *Ouch puñgierte phedrias ... manigim schildif rande wart ir punieiz zuo leide* (AthP: 7,069-7,075) ‘і Федріас атакував ... багато щитів було розбито від їхнього набігу’.

5.1.3. Прозорою є вмотивованість свн. лексеми *tjostieren*, утвореної на зразок сфр. дієслова *joster* ‘битися близько’, визначуваного “високою регулярністю функціонування у старофранцузьких дискурсах” (Кремзикова 2010: 147). За розквіту

лицарства нове значення – ‘битися на списах у двобій’ – поступово перетворилося на головне, а згодом і єдино можливе (Nomuth 1926: 240). В. Гомут, зокрема, зазначає, що під час такого бою, на відміну від “звичайного” турніру (свн. *turnei*), билися на списах, які мали бути затупленими; крім того, це був бій сам на сам.

Дієслово *tjostieren* є добре вмотивованим дериватом. Словотвірний аналіз дієслова уможлиблює висновок, що його морфологічною і семантичною базою, часто вживаною в дослідницькому корпусі, є свн. іменник *tjoste* ‘лицарський двобій на списах’, який етимологічно походить від сфр. іменника *joste*. Абстрактне значення дієслова *tjostieren* визначено через парафразу ‘eine *tjoste* begehen’.

Інструментальні, об’єктні, фактивні дієслова представлені у свн. корпусі епічних пам’яток XIII ст. одиничними дієсловами.

5.2. Інструментальні дієслова. Інструментальні дієслова німецької мови – це відіменникові деривати, визначувані за словотвірною парафразою ‘BS benutzen, spielen, fahren’ (Kühnhold 1993: 91) ‘користуватися (тим), грати, їхати на тому, що зазначене у базовому іменнику’. У корпусі епічних свн. пам’яток цій парафразі відповідає лише одне дієслово на *-ieren* – *vloitieren*, класифіковане як інструментальне. Тож *vloitieren* слід тлумачити через парафразу ‘*vloite* spielen’ ‘грати на флейті’. Т. Кляйн, Г.-Й. Зольмс і К.-П. Веґера (Klein 2009: 512) звертають увагу на те, що в цілому Бохумському корпусі наявні три подібні дієслова, кожне з них позначає гру на певному інструменті. Словотвірна база дієслова *vloitieren* – іменник *vloite* (← сфр. *flaute* (MHW III 1992: 411)) – зафіксована, згідно з М. Лексером, в героїчному епосі *Nibelungenlied*, представленому і в дослідницькому корпусі (Nib). За етимологічним словником (EWD 1997: 358), свн. форма дієслова на *-ieren* виникла під впливом сфр. *fläuter*.

5.3. Дієслова з ефікованим об’єктом³. Словотвірною парафразою, за якою суфіксальні деривати німецької мови можуть бути класифіковані як дієслова з ефікованим об’єктом, є ‘etwas/ jemanden zu BS machen, in BS zerlegen’ (Kühnhold 1993: 56) ‘робити з чогось/когось те, розкладати щось/когось на те, що зазначено у базовому іменнику’. Тож до дієслів з ефікованим об’єктом у корпусі епічних пам’яток XIII ст. зараховано лише одну відіменникову лексему – *rotieren*, пояснювану через парафразу

³ М. Габерманн (Habermann 1994: 431, 440, 448) вживає щодо дієслів цього семантичного класу термін “effektiv” (досл. “ефективні” дієслова (пор. лат. *effectus* ‘дія’)); В. Д. Каліущенко – термін “объектные глаголы” (Каліущенко 1994: 77) / “Objektverben” (Kaliuščenko 2000: 26, 44)); Г. Велльманн (Wellmann 1998: 473), Т. Кляйн, Г.-Й. Зольмс і К.-П. Веґера (Klein 2009: 512), А. Ляйпольд (Leipold 2006: 103) – “effizierende Verben” (від лат. *efficere* ‘діяти’ (DUW 2007: 446)), або дієслова з ефікованим об’єктом. При цьому під ефікованим об’єктом Г. Велльманн (Wellmann 1998: 473) розуміє, зокрема, об’єкт, який позначає результат дії або діяльності, зазначеної перехідним дієсловом.

‘in roten teilen’ ‘ділити на групи’. Об’єктом у цьому випадку постає свн. іменник *rote*, який дериватологи кваліфікують як *ефікований* (пор. Klein 2009: 512), тобто такий, що позначає результат певної діяльності або дії (Wellmann 1998: 473). Дієслово *rotieren* не мало еквівалента у сфр. мові, тож воно утворене від свн. іменника *rote* ‘група’ (← сфр. *rote*), тричі засвідченого у Tris, зокрема, і в одному контексті з похідним дієсловом, пор.:

(5) *got vnñ reht div riten in ... ir rote ze heile ir vinden ze valle. hie begunden si sich alle geliche rotieren* (Tris: 48rb, 24–29) ‘Бог і Суд з’явилися верхи, ... їхній групі на благо, їхнім ворогам на лихо, тут почали всі вони ділитися на рівні групи’.

5.4. Фактивні дієслова. Фактивні дієслова є відприкметниковими утвореннями, визначуваними за словотвірною парафразою ‘etwas/jemanden BA machen’ (Kühnhold 1993: 105) ‘щось/когось робити таким, як зазначено у базовому прикметникові’. Єдине відприкметникове дієслово цього семантичного класу на *-ieren* – *feitieren* (словотвірна парафраза ‘etwas *feit* machen’ ‘робити щось красивим, прикрашати’) – утворене від свн. прикметника *feit* ‘прикрашений, красивий’ (MHW III 1992: 49), при цьому мотиваційну базу в дослідницькому корпусі не виявлено. Суфіксальне свн. дієслово є калькою відповідного сфр. дієслова. У рукописі Tris *feitieren* ужито у формі партицип II із формотворчим префіксом *ge-*: утворення партиципу II за допомогою *ge-*, на відміну від сучасної німецької мови, було характерною особливістю дієслів на *-ieren* у свн. мові (пор.: Leipold 2006: 246).

6. Префіксальні дієслова. Комбінований – префіксально-суфіксальний – спосіб словотворення є нетиповим для свн. дієслів на *-ieren* (пор. Klein 2009: 209). В епічних пам’ятках XIII ст. виявлено лише дві лексеми цього типу – *entschumphieren* ‘завдати поразки’ і *zerhurtieren* ‘завдати тілесного ушкодження (поранити) ударом списа’. Префікси *ent-* і *zer-* надають базовим дієсловом, відповідно, орнативного і егресивного значення.

6.1. Орнативні дієслова. Орнативні дієслова німецької мови парафразують загалом як ‘jemanden / etwas mit BS versehen’ (Klein 2009: 511; Kühnhold 1993: 76) ‘наділяти когось / щось (предмет або людину) тим, що позначено базовим іменником’ (Wellmann 1998: 474). До дієслів з орнативним значенням віднесено лише *entschumphieren* ‘завдавати поразки’, що походить від сфр. *desconfire*. Мотиваційною базою є свн. іменник *schumphentiuere* ‘поразка’, виявлений в одиничному випадку у Parz, тож *entschumphieren* можна тлумачити через парафразу ‘jmdn. mit *schumphentiuere*

versehen'. Дієслово двічі засвідчено в куртуазно-лицарських текстах, пор.:

(6) *He solde ... Vns intschuñfieren* (KuG: 191,22–23) 'Він мав завдати нам поразки'.

6.2. Егресивні дієслова⁴. Словотвірною парафразою егресивних дієслів, які позначають результативне виконання дії (завершену дію), є 'vollständig, endgültig, restlos zu Ende BV' (Kühnhold 1973: 314) 'повністю, до кінця здійснити дію, зазначену у базовому дієслові'. Префіксальне дієслово *zerhurtieren* походить від свн. *hurtieren* 'вдарити (списом) з розбігу' (MHW I 1992: 1398). До класу егресивних дієслів *zerhurtieren* віднесено на підставі парафрази 'endgültig, zu Ende hurtieren' 'завдати нищівного удару списом – завдати тілесного ушкодження ударом списа'. Префікс сигналізує в цьому випадку про завершення, результат дії, який полягає у заподіянні суцільної шкоди (Kühnhold 1973: 324). Семантичною особливістю відповідних базових дієслів первісно є те, що вони вказують на деструкцію об'єкта (Habermann 1994: 392).

Можливим сфр. прототипом *zerhurtieren* було дієслово *hurter*⁵ (EWD 1997: 565). Від останнього утворено свн. іменник *hurt* на позначення удару, завдяки якому лицарі намагалися не лише влучити один в одного списами, а ще й набігти один на одного конем (Nomuth 1926: 239).

7. Невмотивовані дієслова. Середньовісньонімецькі дієслова *galopieren* 'галопувати', *leisieren* 'гарцювати на коні з послабленим повіддям' і *parrieren* 'виділяти, прикрашати кольором', вживані в епосі XIII ст., віднесено у цій статті, слідом за Т. Кляйном, Г.-Й. Зольмсом і К.-П. Вегерою (Klein 2009: 512; пор. також Leirpold 2006: 261–262), до невимотивованих. Такий підхід ґрунтується на спостереженні, що зазначені лексеми не мають відповідних мотиваційних баз у свн. мові і є кальками відповідних сфр. дієслів: *galopieren* – сфр. *galoper* (MHW I 1992: 730), *leisieren* – сфр. *laissier* (MHW I 1992: 1870), *parrieren* – сфр. *parier* (MHW II 1992: 208).

8. Висновки. Дослідження дієслів із суфіксом *-ieren* у корпусі епічних свн. пам'яток дозволило зробити такі висновки.

8.1. Дієслова на *-ieren* утворюють в аналізованих рукописах XIII століття нечисленну групу із 11 лексем, які (окрім *rotieren*) корелюють із відповідними сфр. дієсловами. Дієслівна лексема *rotieren* утворена від свн. іменника, і свідчить про те, що суфікс *-ieren* починає набувати на початку XIII ст. статусу самостійного, і що за його допомогою від свн. базових слів можуть утворюватися дієслова, що не мають

⁴ Термін ужито слідом за М. Габерманн (Habermann 1994: 52); Г. Гельгауз (Gelhaus 1998: 91) поряд із цим терміном вживає ще термін "resultativ" (досл. "результативні" дієслова).

⁵ Пор. сучасне англ. дієслово *to hurt* 'заподіяти шкоду; поранити'.

французьких відповідників.

8.2. Оскільки усі проаналізовані дієслова позначають діяльність, притаманну тим чи іншим чином лицарям, а в більшості випадків – виконувани ними дії під час лицарських турнірів та боїв, можна констатувати, що саме через цю лексику, а разом із тим – через свн. епос досліджуваний формант *-ieren* було запозичено у свн. мову із французької.

8.3. Суфікс *-ieren* виявляє в корпусі епічних пам'яток певну графічну варіативність. При цьому доміантним графічним варіантом суфікса є *-ieren* (кожне четверте слововживання), також зафіксовані варіанти *-îeren* та *-iren*. Різні варіанти написання суфікса (засвідчені зокрема і в одному тексті (див. 3.)) свідчать про те, що у XIII столітті не було загальноживаної графічної форми суфікса навіть у межах одного діалекту. Виявлено графічні відмінності у складі кореневих і префіксальних морфем досліджуваних лексем порівняно з їх написанням у “нормалізованому” словнику М. Лексера.

8.4. Мотиваційною базою більшості дієслів на *-ieren* (за винятком *feitieren*) є прості іменники, запозичені з сфр. мови. Лише дві лексеми (*entschumphieren* і *zerhurtieren* (див.6.–6.2.)) утворені за допомогою префіксів, що свідчить про невисоку продуктивність цього словотвірного типу. Три лексеми – *galopieren*, *leisieren* і *parrieren* – слід вважати невмотивованими (див. 7.).

8.5. Найбільш численним серед суфіксальних дериватів є семантичний клас абстрактних дієслів [*-ieren*¹] (три лексеми), виокремлюваний за словотвірною парафразою ‘робити / чинити зазначене у базовому іменнику’ (див. 5.1.). Семантичні класи інструментальних [*-ieren*²], фактивних [*-ieren*⁴] і дієслів з ефікованим об’єктом [*-ieren*³] репрезентовані одиничними лексемами – *vloitieren*, *rotieren* і *feitieren* відповідно. Два префіксальних дієслова – *entschumphieren* і *zerhurtieren* – віднесені до орнативних і егресивних дієслів відповідно.

Перспективи дослідження полягають у залученні до аналізу більшої кількості свн. рукописів, а також корпусів інших часових зрізів, що уможливить багатоаспектне вивчення цього суфікса в динаміці і сприятиме всебічному дослідженню тенденцій і закономірностей розвитку системи словотвору німецької мови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Калиущенко В. Д.* Типология отыменных глаголов / В. Д. Калиущенко. – Донецк : Донеччина, 1994. – 422 с.
2. *Кремзикова С. Ю.* Словотвір та дискурс : діяльнісні ситуації у

старофранцузькій мові / С. Ю. Кремзикова. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 511 с.

3. Ягупова Л. М. Мовно-географічна варіативність системи середньовісньонімецьких префіксальних іменників / Л. М. Ягупова. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 605 с.

4. *DUW* : Deutsches Universalwörterbuch / [hrsg. und bearb. vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion]. – [6. Aufl.]. – Mannheim ; Leipzig ; Wien Zürich : Dudenverlag, 2007. – 2016 S.

5. *EWD* : Etymologisches Wörterbuch des Deutschen / [unter der Leitung von Wolfgang Pfeifer]. – [3. Aufl.]. – München : dtv, 1997. – XXVII, 1667 S.

6. *Gelhaus H.* Die Wortarten / Hermann Gelhaus // *Der Duden* : in 12 Bdn. – Bd. 4. Duden „Grammatik der deutschen Gegenwartssprache“. – [6., neu bearb. Aufl.]. – Mannheim u.a. : Dudenverl., 1998. – S. 85–407.

7. *Habermann M.* Verbale Wortbildung um 1500 / Mechthild Habermann. – Berlin ; New York : de Gruyter, 1994. – 581 S.

8. *Homuth W.* Vom Einfluss des Lehnwesens und Rittertums auf den französischen Sprachschatz. Bedeutungsgeschichtliche Untersuchungen / Wilhelm Homuth // *Romanische Forschungen*. – 1926. – Bd. 39, H. 2. – S. 201–266.

9. *...ieren-Wörter*. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.volvofan.at/ieren/ieren_view.asp

10. *Kaliuščenko V. D.* Typologie denominaler Verben / V. D. Kaliuščenko. – Tübingen : Niemeyer, 2000. – 253 S.

11. *Klein Th.* Mittelhochdeutsche Grammatik / Th. Klein, H.-J. Solms, K.-P. Wegera. – Tübingen : Niemeyer, 2009. – Teil III : Wortbildung. – 684 S.

12. *Kühnhold I.* Das Verb / Ingeburg Kühnhold, Hans Wellmann. – Düsseldorf : Schwann, 1973. – 375 S. – (Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache ; eine Bestandsaufnahme des Instituts für Deutsche Sprache, Forschungsstelle Innsbruck. Erster Hauptteil) (Sprache der Gegenwart ; Bd. XXIX).

13. *Leipold A.* Verbableitung im Mittelhochdeutschen. Eine synchron-funktionale Analyse der Motivationsbeziehungen suffixaler Verbwortbildung / Aletta Leipold. – Tübingen : Niemeyer, 2006. – 350 S. – (Studien zur mittelhochdeutschen Grammatik ; Bd. 2).

14. *MLL* : Metzler-Literatur-Lexikon. Begriffe und Definitionen / [hrsg. von G. Schweikle und I. Schweikle]. – [2., überarb. Aufl.]. – Stuttgart : Metzler, 1990. – 525 S.

15. *MHW I* : Lexer M. Mittelhochdeutsches Handwörterbuch : in 3 Bdn. / Matthias Lexer. – Nachdruck der Ausgabe Leipzig 1872–1878. – Stuttgart : S. Hierzel, 1992. – Bd. 1. – 2262 S.

16. *MHW II* : Lexer M. Mittelhochdeutsches Handwörterbuch : in 3 Bdn. / Matthias Lexer. – Nachdruck der Ausgabe Leipzig 1872–1878. – Stuttgart : S. Hierzel, 1992. – Bd. 2. – 2050 S.

17. *MHW III* : Lexer M. Mittelhochdeutsches Handwörterbuch : in 3 Bdn. / Matthias Lexer. – Nachdruck der Ausgabe Leipzig 1872–1878. – Stuttgart : S. Hierzel, 1992. – Bd. 3. – 1632 S.

18. *Prell H.-P.* Die Verbableitung im Frühneuhochdeutschen / Heinz-Peter Prell, Marietheres Schebben-Schmidt. – Berlin, New York : de Gruyter, 1996. – 424 S. – (Studia Linguistica Germanica ; Bd. 41).

19. *Schütz W.* Das Zeitalter des Hochfeudalismus / W. Schütz // *Deutsche Literaturgeschichte in einem Band*. – Berlin, 1971. – S. 29–62.

20. *Wegera K.-P.* Grundlagenprobleme einer mittelhochdeutschen Grammatik / Klaus-Peter Wegera // *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung* : in 2 Tbdn. – [2., vollständig neu bearb. u. erw. Aufl.]. – Berlin ; New York : de Gruyter, 2000. – Tbd. 2. – S. 1304–1320.

21. *Wegera K.-P.* Mittelhochdeutsch als fremde Sprache / K.-P. Wegera, S. Schultz-Balluff, N. Bartsch. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2011. – 236 S.

22. *Wellmann H.* Die Verbableitung / Hans Wellmann // *Der Duden* : in 12 Bdn. – Bd. 4. Duden „Grammatik der deutschen Gegenwartssprache“. – [6., neu bearb. Aufl.]. – Mannheim u. a. Dudenverl., 1998. – S. 471–477.

РУКОПИСИ ТА ПРИЙНЯТІ СКОРОЧЕННЯ

23. *AthP* : Athis und Prophlias. – Рукопис середини XIII ст.

24. *Diet* : Dietrichs Flucht. – Рукопис кінця XIII ст.

25. *GRud* : Graf Rudolf. – Рукопис першої чверті XIII ст.

26. *Iw* : Hartmann von Aue. Iwein. – Рукопис другої третини XIII ст.

27. *KuG* : Karl und Galie. – Рукопис 1270–1280 років.

28. *Nib* : Nibelungenlied. – Рукопис другої третини XIII ст.

29. *Parz* : Wolfram von Eschenbach. Parzival. – Рукопис першої половини XIII ст.

30. *Tris* : Gottfried von Straßburg. Tristan. – Рукопис середини XIII ст.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2013